

Motion till riksdagen

1989/90:K807

av Ulla Tillander m.fl. (c)

Etiska värderingar i samhällslivet

Etiken är nu på allas läppar. Det är ett tämligen nytt och överraskande fenomen. Till och med Grönköpings Veckoblad ägnar etiken numera utrymme. Sålunda har man gjort en moralisk "rundengkät". Ett ledande statsråd framhåller att "hålla vi politiker högsta etiska nivå, sanning, rättvisa och jämlikhet, som vi ju städse befordra – möjligen med undantag för oppositionen..." "För övrigt tillfogar statsrådet, i det han erinrar sig sina väljare, är det också oetiskt att hysa politikerförakt. Åtminstone vad ledande personer beträffar."

Och fabrikören C.A. Östberg, innehavare av F:a Låsar och Tänger-koncernen, säger följande: "Medan jag är bekymrad för politikernas etiska nivå, äro vi bolagsmän numera etiska ända ut i cigarrglöden. Å de populära kanoerna från vår Arms Division som efterfrågas över hela världen, åmåla vi minsann sjätte budet (Du skall icke dräpa)". "Ån finns det sålunda hopp vill GV:s livsåskådningsred. sammanfatta när nu vårt högeffektiva näringsliv å bred front gått in å etikmarknaden!"

Avsaknad av etiska värderingar

Att Grönköpings Veckoblad, detta trendspeglande blad, tar upp etiken är ett tecken så gott som något på att det är en angelägen fråga, för det är bara om viktiga och allvarliga ting man kan skämta – det oviktiga och ytliga det skämtar man bara bort. All diskussion om etik i vårt samhälle och i nutiden är kanske orsakad av en avsaknad av och en saknad efter etik. Kanske är det så att den värdemässiga grunden som i vårt land tidigare varit så enhetlig att den tagits för självklar börjat vittra sönder och vackla. Den bärande grunden, som i brist på underhåll faller samman och lämnar ett tomrum, är inte den självklarhet som många länge trodde.

Den intensiva diskussionen om etiken på olika områden kan kanske tolkas som ett sökande efter en bärkraftig grund att stå på. Den är uppenbarligen också föranledd av den förvirring som upptäckten av ett tomrum medför. Naturen hatar ju tomrum, heter det. Det gäller säkert också på andelivets område. I dag saknas heller inte såväl profeter som utprånglare av nya värden beredda att fylla tomrummet. Produkterna på etikmarknaden är i minst lika hög grad som någonsin den gängse marknadens produkter i behov av en kritisk granskning och sovrning.

Etiken kan antingen tjäna som en grund vars värderingar blir riktninggivare för den enskilda människans inre utveckling när det gäller tanke, ord och handling, för gemenskapen mellan människor i privatliv och samhällsliv och för ett rätt förhållningssätt länder emellan eller som en sista översta dekoration, tillsatt som kronan på verket, en kosmetisk tillsats. I det förra fallet är etiken förpliktande, normativ, i viss mening objektiv. I det senare är den anpasslig, flexibel, subjektiv. Etiken i den senare tappningen är som jästen som kastas in i ugnen efter brödet.

En första arbetshypotes är att en grundval för samhällslivet i dess skiftande gestaltningar måste finnas och förmodligen finns fast är bortglömd, förbisedd, outnyttjad, dåligt underhållen.

Den andra arbetshypotesen skulle då kunna vara att grundvalarna blev föremål för uppmärksamhet, bearbetning, intresse, forskning. En gemensam bred plattform, en consensus skulle kunna friläggas, ägnad att bygga vidare på.

Den tredje arbetshypotesen skulle kunna utgöra en exempelsamling hämtad ur det dagliga livet i vårt land, hämtad ur massmedias presentation eller ur vår egen personliga erfarenhet på hur just avsaknaden av de grundläggande värdenas närvaro hela tiden förvirrar handlingsalternativen för oss människor. Exemplet kunde omfatta värstingar på hög och låg nivå, våra uppfattningar om dessa, våldet på gator och torg, dess orsak och verkningar, manchesterliberalismens för att inte säga libertinismens fria tyglar, där ego är satt i tillvarons mitt, förvirringen när det gäller gränsmarkeringar i samband med den medicinsk-tekniska utvecklingen. En sådan erinring av vad vi ständigt upplever till vardags skulle tjäna som en illustration till den nedvittning av stommen av värden som bär upp samhället och som nu långsamt bryts ner i brist på underhåll.

Behov av förpliktande regler

Många människor är djupt bekymrade över samhällets utveckling. Det liknar alltmera sällan foikhemsidealet, allt oftare en öken där många i ensamhet försmäktar i brist på gemenskapens livgivande oaser. Den starke som i kraft av sin styrka och makt, kunskap och smarhet kan hävda sin rätt, inte sällan på bekostnad av de svaga, leder tankarna till ett samhälle som mera liknar en djungel. Samtidigt som denna utveckling skett och sker upplever människor besvikelsen över att klyftan mellan ideal och verklighet vidgats, samtidigt som ideal och värderingar och normer förbleknar.

På område efter område efterfrågas nu en etik. Finns det en bank- eller börsetik och hur ser den i så fall ut? Finns det en arbetets etik som gervägledning beträffande såväl arbetstagarens som arbetsgivarens förpliktelser gentemot varandra och gentemot samhället som helhet? Finns det en etik för oss skattebetalare som drar en gräns dikterad av respekt och lojalitet gentemot det gemensamma bästa innanför den gräns som en klurighetens lagtolkning drar? Det kan vara lättare att erkänna existensen av en etikett av oskrivna regler som människor är bundna av än en etik av oskrivna lagar. Det kan hänga samman med att det kostar mer och mer och därför kostar på att hålla sig med exempelvis en börsetik vilken ju inte omedelbart ger utdelning i den

valuta som räknas i sådana sammanhang. Då ligger det nära till hands att vräka hela den barlasten överbord och känna sig fri och liberal att handla i enlighet med ett kortsiktigt egenintresse.

Ju större frestelsen är att låta egenintresset diktera ens handlingsätt, desto större är behovet av förpliktande regler som tjänar som stöd och skrank. Den regeln borde också kunna tillämpas på andra områden, t.ex. när det gäller forskning på genteknikens område.

Det förhållandet att man överallt i samhället efterlyser etiska aspekter är i sig själv ett etiskt ställningstagande. Det är i själva verket skillnaden mellan att upptäcka en brist i hushållningen och påtala det och att sorglöst leva vidare som om ingen brist fanns. Dessa båda handlingsalternativ är väl bekanta från den ekonomiska politikens område, särskilt tydligt iakttagbart strax före ett val.

Etiska värderingar i läroplanen

Det finns ett område där ett utförligt etiskt resonemang förs när det gäller vår demokratis grundläggande värderingar och när det gäller hur dessa skall kunna komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Det är skolan. I skolans läroplan slås fast "att skolan aktivt och medvetet skall påverka och stimulera barn och ungdomar att vilja omfatta vår demokratis grundläggande värderingar". Avsnittet "Fostran och utveckling" i läroplanen utgör en guldgruva att ösa ur om man på ett allmänt sätt vill konkretisera de normer och värderingar som är en förutsättning för en fungerande samhällsgemenskap. Men skolans mål och värderingar måste i väsentliga avseenden vara desamma som samhällets. "De vuxnas förväntningar och krav och den roll de spelar som barns och ungdomars förebilder i ord och handling påverkar den bild de unga får av sig själva liksom deras attityder till kunskap, arbete och etiska frågor."

För att upprätthålla denna värld av förpliktande värden måste man som tidigare framhållits klart inse bristerna och riskerna för hela samhällsgemenskapen när denna stomme förvittrar. Det hjälper oss vår egen erfarenhet och massmedia med, vilket inte hindrar att denna kunskap och erfarenhet mera systematiskt utforskas och kartläggs. Ett steg vidare är att inte bara inse behovet av förpliktande värderingar och normer utan också att upptäcka att de föreligger men är på väg att glömmas bort och reduceras från förpliktande värden till minnen av förpliktande värden.

Läroplanen får återigen tillhandahålla konkreta åskådningsexempel: respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet, att ingen människa får utsättas för förtryck, att ingen med problem och svårigheter får lämnas åt sitt öde, att var och en har ett ansvar för att försöka minska andra människors smärta, lidande och förnedring, att grundlägga solidaritet med eftersatta grupper, att betona den starkares ansvar för och omsorg om den svagare.

Det är inte oviktigt om man i skolan uppfattar dessa värden som förpliktande målsättningar eller bara som poesi, alltför vacker för att vara sann eller tas på allvar.

Våra folkrörelser, kyrkor och samfund – en resurs

Mot. 1989/90
K807

Ett ytterligare steg vore att ta fasta på den allmänmänskliga klyftan mellan att veta och att göra, mellan ord och handling. Klyftan kan överbyggas av en kraft, av ett motiv, av en inspiration. Källorna är många. Här gäller att många källor små bildar en stor å. Våra folkrörelser, kyrkor och samfund utgör här en resurs som det blir mer och mer angeläget att man tar till vara.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vikten av att ta till vara den resurs som inte minst folkrörelser, kyrkor och samfund utgör när det gäller att slå vakt om och konkretisera de normer och värderingar som är en förutsättning för en fungerande samhällsgemenskap.

Stockholm den 24 januari 1990

Ulla Tillander (c)

Karin Israelsson (c)

Rune Backlund (c)

Roland Larsson (c)

Kersti Johansson (c)

Marianne Jönsson (c)

Göran Engström (c)

